

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ НА ФАКУЛЬТЕТАХ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ

Докорінне реформування освіти всіх рівнів є нагальною необхідністю в наш динамічний час - час національного відродження Української держави. У нових економічних умовах великого значення набуває здобуття неперервної освіти, яка є провідною умовою всебічного розвитку творчої, конкурентоспроможної особистості, засобом самореалізації, саморозвитку й самовдосконалення. Невід'ємною складовою частиною системи неперервної освіти є система післядипломної освіти.

У національній доктрині розвитку освіти в Україні, державній національній програмі "освіта"(Україна ХХІ ст.) великої уваги надається розвитку післядипломної освіти, яка забезпечує підготовку людей високої культури й освіченості кваліфікованих і компетентних спеціалістів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, мобільності в засвоєнні та впровадженні новітніх інформаційних технологій. Державна політика в галузі освіти, навчання та зайнятості здійснюється відповідно до світових тенденцій розвитку неперервної освіти - освіти впродовж усього життя з урахуванням соціально-економічних, технологічних і соціокультурних змін. У багатьох розвинутих країнах світу (США, Англія, Франція, Німеччина) післядипломна освіта стала самостійним напрямком розвитку державної політики.

Післядипломна освіта - це система навчання й здобуття освіти фахівцями з вищою освітою для приведення їх професійного рівня кваліфікації відповідно до світових стандартів, вимог часу, особистих і виробничих потреб, удосконалення їх наукового та загальнокультурного рівня, стимулювання та розвиток творчого і духовного потенціалу особистості, яке здобувається у державних і приватних навчальних закладах, а також засобами самоосвіти і керується державними стандартами щодо фаху певних рівнів кваліфікації.

На основі цього ми можемо стверджувати, що післядипломна освіта - це складне поліфункціональне утворення, яке в своїй структурі має взаємопов'язані елементи (спеціалізація, стажування, підвищення кваліфікації, здобуття другої вищої освіти, перепідготовка).

Післядипломна освіта, як стверджують сучасні дослідження, виконує три взаємопов'язані функції: *компенсаторну* (ліквідація прогалин у базовій освіті); *адаптивну* (перепідготовка відповідно до сучасних умов); *розвивальну* (забезпечення всебічного, гармонійного розвитку) особистості, задоволення її пізнавальних інтересів і потреб).

У нашій статті ми звернемо увагу на одну із складових системи післядипломної освіти - систему здобуття першої або другої вищої освіти і перепідготовку. Ми, безумовно, не претендуємо на повноту висвітлення зазначеної проблеми, бо вона складна й багатогранна, ми лише спробуємо визначити шляхи удосконалення навчального процесу на факультетах післядипломної освіти.

Перепідготовка педагогічних кадрів, здобуття вищої освіти, на відміну від підвищення кваліфікації, передбачає не лише переведення спеціаліста на новий рівень професійної діяльності, тобто підвищення рівня кваліфікації, а й значний розвиток його здібностей, щоб він міг здійснювати якісно нові види діяльності.

Досліджуючи зазначену проблему серед студентів вечірньої й заочної форми навчання на факультетах післядипломної освіти Київського міжрегіонального інституту удосконалення вчителів ім. Бориса Дмитровича Грінченка, нині Київського міського педагогічного університету, шляхом спостереження, бесід, педагогічного інтерв'ю, опитування, анкетування, тестування ми дійшли висновку, що студенти, отримуючи першу або другу вищу освіту:

- віддають перевагу заняттям, які мають чітку орієнтацію на практичне вирішення конкретних проблем;

- їх не цікавлять теоретичні знання, які можуть не бути застосовані в практичній діяльності;
- повільніше сприймають навчальний матеріал (інформацію), який суперечить їх переконанням, потребам, досвіду;
- віддають перевагу індивідуальному навчанню під керівництвом викладача;
- критично сприймають й оцінюють свої помилки, не люблять демонструвати свої слабкі сторони й недоліки перед іншими;
- прагнуть до здобуття таких знань, які будуть інтегровані в контексті вже їм відомих;
- ефективніше навчаються, коли запропонована програма враховує їх життєві цінності, потреби, вік;
- іноді сприймають процес навчання досить скептично, коли ігрові ситуації вимагають випробування нового, нетрадиційного стилю поведінки;
- навчаються ефективніше і засвоюють більше знань шляхом активного навчання, довгі лекційні заняття, постійне пасивне сприймання інформації, відсутність можливостей для практикування, тренування значною мірою негативно впливають саме на дорослих;
- з повагою ставляться до викладача, який дає змогу висловити власне бачення, зробити вільний вибір, урівноважує час на викладання нового матеріалу, проведення дискусії, обговорення та обмін досвідом між студентами; віддає перевагу інтерактивним формам навчання, вміє поєднувати протилежні точки зору та різні переконання, застосовуючи різноманітні новітні технології та методики для вирішення проблем;
- вважають, що всі питання повинні вирішуватись з огляду на загальнолюдські цінності, а сам процес навчання повинен базуватися на комплексному підході до вироблення стратегій і методик.

Наслідки дослідження показали, що студенти хотіли б бачити своє навчання індивідуально визначеним, орієнтованим на вирішення

конкретних проблем, які відповідали б їх потребам, самоорієнтації та особистій відповідальності.

Як показав аналіз психолого-педагогічної літератури, комплексне дослідження в традиційній системі навчання у вищому навчальному закладі довгий час існують дидактичні моделі (трансляційна, розвивальна, формуюча, активізуюча, вільна тощо), які розглядають студента як об'єкт педагогічного впливу, його творча активність залишається поза увагою педагогів.

Таким чином, будь-яка з названих моделей навчання нездатна врахувати всю глибину та складність психологічного стану кожного конкретного студента, сформованість його мотиваційної сфери, ціннісних орієнтацій та установок, а тим паче студентів, які мають певний життєвий досвід і стаж практичної роботи.

Проблемами ефективної організації навчального процесу студентів вищих навчальних закладів займається багато вчених, науковців. Серед них Х. Джоунс, Н. Макензі, Дж. Робертс, які визначили організацію навчального процесу як сферу наукового знання, що досліджує закономірності побудови, реалізації та оцінки всього навчального процесу з урахуванням мети навчання. Інші дослідники (Т. Ільїна, І. Макдональд, Б. Скінер) - як спосіб організації, образ мислення, систему забезпечення та відтворення позитивних наслідків педагогічної діяльності, такий навчальний процес повинен характеризувати шляхи досягнення поставленої мети.

Питання організації навчального процесу стали результатом досліджень таких вітчизняних вчених як В.Безпалько, Г. Бордовського, В. Дяченко, В. Ізвозчикова, З. Калмикова, М. Кларіна, І. Лернера, І. Харламовва, В. Семиченко, В. Пуцова, Л. Сігаєвої та багатьох інших.

В Україні в період державотворення праці вчених А. Алексюка, А. Бойко, В. Галузинського, О. Глузмана, О. Євдокимова, М. Євтуха, І. Зязюна, Л. Коваль, Б. Коротяєва, В. Лозової, І. Підласого, І. Прокопенка відіграли

позитивну роль у створенні педагогічних технологій навчання дорослої людини.

Визначаючи шляхи удосконалення навчального процесу на факультетах післядипломної освіти, на нашу думку, доцільно визначити основні принципи навчання дорослої людини, без урахування яких неможливе застосування різноманітних методів, прийомів, форм і видів навчально-пізнавальної діяльності. Серед них основними є такі:

• ***Ефективність навчання залежить від мотивації.***

Провівши дослідження серед студентів факультетів післядипломної освіти, ми встановили, що мотиваційний фактор дійсно має велике значення у здобутті освіти дорослою людиною.

-22% опитаних студентів орієнтовані на досягнення далекоглядної (стратегічної) мети - зміна місця проживання (виїзд за кордон), зміна місця роботи (вища заробітна платня) тощо. Їх відрізняє спрямованість на подолання перешкод і досягнення поставленої мети. Завдання викладача полягає лише у підтримці творчого розвитку таких студентів шляхом максимального завантаження на заняттях та індивідуальними завданнями підвищеної складності;

-44% студентів орієнтовані на зміну професії, коли проблема працевлаштування стає невідкладною. Їх характеризує високий рівень самосвідомості, вони розуміють значущість отримання якісної освіти для успішної трудової діяльності та подальшого фахового удосконалення. Підтримка їх мотиваційної спрямованості відбувається шляхом ґрунтовно продуманої програми поетапного ускладнення завдань, активізацією пізнавальної діяльності, концентрацією уваги на таких аспектах занять, які є найбільш корисними для них у їх роботі;

-14% студентів прагнуть здобути знання як такі, вони прагнуть до максимального розкриття своїх потенційних можливостей, що завжди пов'язане з можливостями зростання, отримання підвищення на посаді. Такі студенти намагаються внести зміни у свій напружений темп роботи. Вони не

терплять одноманітної роботи, тому підтримувати мотивацію можна шляхом розв'язання цікавих, творчих завдань, які вимагають розвиненого творчого мислення, різних способів вирішення, активної навчальної діяльності;

-20% студентів мають низьку мотиваційну спрямованість, ними керують мотиви вимушеності. Вони важко реагують на зміни, але зміна соціального статусу змусила їх отримувати другу вищу освіту. Таких студентів відрізняє не впевненість у своїх силах, боязнь здаватися смішними через низький рівень знань, якими вони володіють, низька пізнавальна активність, відсутність інтересу.

Саме ця група студентів потребує найбільшої уваги у викладачів. Необхідно змінити їх ставлення до навчання, показати оптимальні шляхи навчальної діяльності, постійно стимулювати малі та великі успіхи на шляху до досягнення поставленої мети. За умови розумного, дбайливого ставлення викладача, підбору доступних, цікавих завдань, залучення до активної діяльності, створення сприятливого психологічного мікроклімату: віри в потенційні можливості, толерантності, поваги, підтримки, вмінні довести, що навчатися цікаво й престижно, ці студенти зможуть зайняти діаметрально протилежне місце у навчальному процесі, зрівнятися в знаннях із сильними студентами. Це означає, що викладачу вдалося створити ситуацію інтересу, викликати зацікавленість у вивченні предмету, продемонструвати користь здобутих знань.

Основними педагогічними умовами удосконалення навчального процесу в системі післядипломної освіти є:

- ***Ефективність навчання залежить від індивідуальних можливостей студентів.***

На нашу думку, немає нездібних, необдарованих студентів. У кожного з них є різні індивідуальні можливості та потреби, власний темп навчання, своєрідні психологічні особливості. Для того, щоб навчальний процес був ефективним, викладач повинен використовувати основні пріоритетні елементи навчання, а саме: спонукання, підсилення, адаптування.

• Третій принцип - ефективність навчання залежить від минулого та теперішнього життєвого досвіду.

Необхідно постійно враховувати життєвий досвід студентів, підвищувати практичну спрямованість навчання, опредмечувати теоретичні знання та узагальнювати життєвий досвід, засвоювати ефективні стратегії та техніки самореалізації, життєтворчості у провідних сферах життя (професійній діяльності, соціальному середовищі тощо).

• Ефективність навчання залежить від активної участі студентів.

Використання форм і методів активного навчання заохочує студентів брати безпосередню участь у навчальному процесі, обговорювати проблемні ситуації, спостерігати, практикувати, залучатися до активного мислетворчого процесу, отримувати позитивний зворотній зв'язок. Дорослі люди краще навчаються шляхом активної діяльності і віддають перевагу активним методикам і технологіям.

Ми повністю підтримуємо твердження про те, що *найкращою мотивацією до навчання є самомотивація*. Визначення бажаних результатів від навчання міститься в самомотивації особистості. Коли доросла людина усвідомлює, що може дати їй навчання, які зміни відбудуться у її соціальному статусі після здобуття другої освіти (підвищення заробітної платні, професійне зростання тощо), її навчання стане ефективним.

• Навчання дорослих людей повинно бути практичним і спрямованим на вирішення назрілих проблем.

Єдина можливість бути конкурентноспроможною особистістю, знайти можливість для самореалізації, здобуття нової професії, яка є престижною в нинішніх економічних умовах, є здобуття другої освіти.

• Навчання дорослої людини повинно враховувати її індивідуальний стиль навчання та індивідуальні особливості.

Безумовно, необхідно пам'ятати, що кожен студент - це особистість, індивідуальність, якій притаманні індивідуальні якості. Люди відрізняються за темпераментом, характером, рівнем і ступенем активності, здатності

адаптування, сконцентрування уваги, мисленням, розвитком пам'яті, наполегливістю. За умови врахування цих психологічних особливостей залежатиме теж ефективність навчання.

Визначення основних принципів навчання студентів, забезпечення їх мотиваційної готовності до навчання є, безумовно, необхідними, але недостатніми умовами вирішення проблеми освіти дорослої людини. Великого значення, на нашу думку, мають також методи, засоби, форми і види роботи із студентами.

Вибираючи оптимальні методи навчання, необхідно враховувати те, що навчання набуває творчого характеру, сприяє розвитку пізнавальної активності за умови, якщо воно організовується з урахуванням індивідуальних рис творчої діяльності. Це самостійне перенесення знань та умінь у нову ситуацію, вміння по-новому комбінувати відомі способи розв'язання завдань, використання оригінальних способів поряд із традиційними, вміння передбачити альтернативу початковим рішенням, виявлення нової проблеми у знайомих умовах тощо.

Оптимальними методами навчання студентів факультетах післядипломної освіти, ми вважаємо групові (кооперативні), ігрові, рефлексійні, комбіновані, інтегровані (універсальні) методи навчання, дискусії, дилеми, творчо-проблемно-пошукові, конструктивні, комп'ютерні методи.

Підсумовуючи сказане попередньо, можна зазначити, що основними шляхами удосконалення навчального процесу на факультетах післядипломної освіти є:

- визначення індивідуально-орієнтованого стилю навчання;
- оптимальний підбір навчальних стратегій і методик для задоволення інтересів і потреб дорослої людини;
- використання інтерактивних методів і форм навчання;
- поєднання, взаємозв'язок професійного й особистого зростання;
- формування сучасного стилю мислення;

- опредмечування теоретичних знань і узагальнення набутого життєвого досвіду;
- створення та постійний розвиток кожним студентом власної індивідуальної системи діяльності;
- засвоєння новітніх технологій і методик, життєздатності у провідних сферах суспільної діяльності;
- врахування індивідуальних психологічних особливостей кожної особистості у процесі навчання;
- підвищення рівня емпатії, толерантності, прагнення до співпраці, взаєморозуміння тощо.

Діяльність викладача системи післядипломної освіти характеризується більшою відповідальністю, складністю, вимагає високого рівня кваліфікації, тому що студенти факультетів післядипломної освіти вже мають ґрунтовні професійні знання, певний стаж педагогічної роботи, володіють власними методиками навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Державна національна програма "Освіта" ("Україна ХХІ століття"). - К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
2. Болтівець С.І. Андрагогіка як вчення про удосконалення дорослої людини // Післядипломна освіта в Україні. - 2001. - №1. - С.47
3. Набока Л.Я. Культурологічний підхід до розвитку педагога у системі післядипломної освіти // Післядипломна освіта в Україні. - 2001. - № 1. - С. 56
4. Протасова Н.Г. Післядипломна освіта педагогів: зміст, структура, тенденції розвитку. - К., 1998. - 176 с.
5. Пуцов В.І. Теоретичні основи процесу навчання в системі підвищення кваліфікації // Післядипломна освіта в Україні. - 2001. - № 1. - С. 50

6. Семиченко В.А. Психологічні аспекти професійної підготовки і післядипломної освіти педагогічних кадрів // Післядипломна освіта в Україні. - 2001. - № 1. - С. 54.